

Олекса Г. І.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРЕПОЗИТИВНИХ ТА ПОСТПОЗИТИВНИХ МАРКЕРІВ У НЕБЛИЗЬКОСПОРІДНЕНИХ МОВАХ

Автор даної статті проводить аналіз співвідношення препозитивних та постпозитивних маркерів в українській та англійській мовах. На основі проведеного аналізу визначено основний семантичний критерій лексичного значення дієслова руху в українській мові, доведена важливість постпозитивного маркера та прислівниково-префіксального дієслівного модифікатора в англійській мові.

Ключові слова: дієслова руху, препозитивний маркер, постпозитивний маркер, близькоспоріднені мови.

Матеріалом нашого дослідження є зіставлення груп дієслів сучасної української та англійської мов, які означають рух. Закономірно, що рух, як одне з найбільш універсальних явищ об'єктивної реальності є важливим атрибутом, способом існування матерії. У поняття "рух", як відомо, можна вкладати дуже широкий зміст і розглядати його як будь-який розвиток, взаємодію, а також зміну стану об'єктів, спричинених цими взаємодіями. Рух через свою універсальність характеру знаходить природне віддзеркалення у свідомості людини і вираження в багатому арсеналі мовних засобів, одним з яких є дієслово як носій ідеї динамічного процесу.

З усіх частин мови дієслово виступає як найскладніша та найоб'ємніша, оскільки вона має широкі можливості для яскравого опису життя в його розвитку і безперервному русі [1, с. 14].

Інтерес до цієї групи слів не випадковий, оскільки закономірності, виявлені в дієсловах руху, сприяють розв'язанню багатьох важливих теоретичних питань, а також є значущими в практичних цілях при навчанні англійській мові. Засвоєння дієслів руху становить певні труднощі у зв'язку зі специфікою їх вживання у різних мовах, іноді навіть у споріднених. Зокрема, це стосується використання особливостей цих дієслів в українській та англійській мові.

Дієслова руху описуються в тому чи іншому ракурсі у багатьох дослідженнях (М. В. Всеволодова, Є. Ю. Владимирський (1982), В. Г. Гак (1988), Є. С. Кубрякова (1977), А. А. Шахматов (2001) та ін.)

Попри численні дослідження, поняття "рух" мовознавці трактують по-різному. Труднощі дослідження вказаної лексико-семантичної групи (ЛСГ) дієслів в тому, що їх класифікація проводиться за різними аспектами, оскільки рух є складним феноменом, в якому узгоджуються напрямок, просторові параметри, інтенсивність, середовище, спосіб, самотійність/ несамотійність проявлення процесу. У зв'язку з цим, дослідження способів моделювання просторово-спрямованої дієслівної семантики ми вважаємо актуальним та науково значущим. Подана група представлена в англійській мові так званими аналітичними дієслівними комплексами, а в українській – префіксальними дієсловами.

Аналітичні дієслівні комплекси є поєднанням дієслів з просторовими прислівниками (у постпозиції), які є неймовірно поширеними у багатьох індоєвропейських мовах і вживаються не тільки у розмовній мові та у художній прозі, а також у сфері ділового спілкування, в науковому, публіцистичному та інших стилях мови. Діапазон лексичного значення аналітичних дієслівних комплексів варіює від

просторово-спрямувальної семантики вказаних конструкцій до фразеологічних одиниць, значення яких не виводиться із суми значень елементів, що їх складають.

Прийменники та постфікси в англійській мові однакові на вигляд, але відрізняються за функцією. Деякі прийменники не вживаються як постфікси, наприклад: *at, for, from, into, onto, of, with*. Деякі постфікси не використовуються як прийменники, наприклад: *ahead, apart, aside, away, back, forward*. Але певні з них можуть виконувати роль прийменника або постфікса залежно від конструкції, в якій вони вживаються, наприклад: *about, across, along, around, behind, by, down, in, off, on, out, over, through, under, up* [2, с. 7].

В українській мові група дієслів руху є надзвичайно дериваційно продуктивною. Словотворчі префікси (*в-* (*у-, вві-, уві-*), *ви-, від-* (*віді-*), *до-* (*ді-*), *з-* (*зі-, с-*), *за-, на-, над-* (*наді-*), *об-* (*обі-*), *пере-, під-* (*піді-*), *по-* (*пі-*), *при-, про-, роз-* (*розі-*), поєднуючись з твірними основами дієслів руху, розгортають і конкретизують загальне значення безпрефіксальної основи, творять нові самостійні дієслова руху [4, с. 5].

Люба здригнулася, навипиньки відійшла від Мар'яна.../М. Стельмах/

(відійти – go away, move away, step back)

Вбігає мій Василько задиханий, і за ним два чоловіки в хату. /Марко Вовчок/

(вбігти – run into)

Лаврін догнав її і порівнявся з нею. /Л. Нечуй-Левицький/

(доганяти – overtake, catch up with)

Неначе велика зелена опука з розгону впала і не своєю силою закотилася до хати. /Леся Українка/

(закотитися – roll into)

В англійській мові прийменник вживається з іменником (або його займенником), знаходиться перед ним і не має наголосу. Прийменник – частина фрази з прийменником та іменником, тому йому завжди необхідний іменник. Постфікс вживається з дієсловом, знаходиться після нього, утворює ідіоматичну фразу з цим дієсловом (змінює значення дієслова). Постфікс – частина присудка, отож постфіксу завжди необхідне дієслово. Деякі лінгвісти (Ахманова О. С., Кривонос Б. А., Сунік О. П.) називають постфікс прислівником, прислівниковою часткою або прийменником-прислівником тому, що постфікс має характер прислівника.

Порівняйте ці речення:

How did he get in? – How did he get in/ into the house?

(Як він увійшов?) (Як він увійшов до будинку?)

В першому реченні постфікс “in” – частина фразового дієслова “get in”. У другому реченні прийменник “in/ into” належить іменнику “the house”

В українській мові значення напрямку і місця переміщення може уточнюватися у сполучуваностях, в яких з безпрефіксальними дієсловами руху поєднуються прислівники місця та напрямку: *близько, вбік, вище, вниз, вперед, вгору, вслід, звідусіль, навздогін, ліворуч, праворуч, наперед, нижче, назустріч, неподалік, поруч, попереду, спереду, там, туди, тут, угору тощо* [5, с. 7].

А він ішов трохи спереду, гордий, до краю схвильований. / О. Довженко/

(іти попереду – go ahead)

Потім височенна ліщина колючого горіху, ялини, де-не-де берізки, берестина, черемха, перевиті ліанами дикого винограду та в'юнків, ішли вгору третім ярусом.

/ І. Багрянний/

(іти вгору – go up)

Віддав себе я праці без вагання;

Я йшов туди, де розум посилав... /Б. Грінченко/

(іти туди – go there)

В англійській мові дієслова руху з постфіксами є найбільш продуктивною групою дієслів, які утворюють фразову єдність, що має ідіоматичне значення, тобто значення, яке відрізняється від буквального значення його компонентів [3, с. 29]. В цю групу входять такі дієслова руху: *break, bring, call, check, close, come, cut, do, drop, fall, get, give, go, look, make, move, pick, pull, push, put, run, set, show, take, tear, turn.*

They broke in through the window.

(Вони залізли всередину через вікно)

The plane takes off in a minute.

(Літак злітає через хвилину)

Дієслова з постфіксами мають також і буквальне значення. Буквальне значення постфіксів відповідає значенню префіксів у дієсловах української мови, наприклад:

Come in – увійти/ зайти

Please, come in! – Будь ласка, зайдіть!

Go out – вийти

I'll go out of the room. – Я вийду з кімнати.

Run out – вибігти

The children ran out of the school. – Діти вибігли зі школи.

Turn away – відвертатись

Emma couldn't help crying and turned away. – Емма не могла стримати сліз і відвернулася.

Але дієслова з постфіксами рідко мають тільки буквальне значення або лише одне значення. Дієслова з постфіксами – це дієслова з декількома ідіоматичними значеннями, тобто вони можуть вживатися в різних ситуаціях замість більш конкретного дієслова. Лексико-фразеологічний фонд української мови та, особливо, англійської мови, безперервно поповнюється новими одиницями, причому, вказана тенденція стосується не тільки споконвічно англійських дієслів, але й запозичених. В англійській мові це прослідковується найбільш чітко: існує велика кількість аналітичних дієслівних комплексів, що є синонімічні немодифікованим прислівникам дієслів. Наприклад: *to give up – to abandon, to catch up with – to overtake, to make for – to go.* Дослідники констатують процес поступового заміщення вільних дієслів англійської мови аналітичними дієслівними комплексами.

В українській мові приєднання префікса до дієслова спрямованого руху (типу “*іти, їхати*”), переводить його в категорію доконаного виду, тобто відбувається перфективізація дієслова [5, с. 8]. Наприклад: *іти – увійти, зайти, відійти, вийти, перейти тощо.* Отже, всі новоутворені дієслова є дієсловами доконаного виду, яким префікси, приєднані до дієслівної основи, надають нових відтінків лексичного значення. Дієслова неспрямованого руху (типу “*ходити*”) в результаті приєднання до них префіксів не перфективуються, тобто зберігають значення недоконаного виду. Наприклад: *ходити – входити, заходити, відходити, виходити, переходити, надходити.* Префікси виконують різноманітні функції і мають різні відтінки значень в поєднанні з дієсловами спрямованого і неспрямованого руху. Якщо дієслова спрямованого руху з префіксом “*по-*” виражають значення початку дії (*поплисти*), то неспрямованого руху виражають дію обмежену в часі (*поїздити, походити*).

Префіксальні та безпрефіксальні дієслова руху утворюють фразеологічні

сполучення. Тут синтаксичні відношення мають формальний характер, граматичні категорії фіксуються як незмінні, позбавлені живого граматичного значення. Можна навести багато прикладів таких фразеологічних сполучень: *лізти в душу, іти назустріч, бігати очима, вганяти в ніт, вертїтися на язиці, вскочити в гречку* та багато інших.

Проведений аналіз співвідношення препозитивних та постпозитивних маркерів в українській та англійській мовах дає змогу зробити такий висновок: в українській мові основний семантичний критерій препозитивного маркера в багатокомпонентній структурі лексичного значення дієслова руху становить ідею фізичного переміщення у просторі та співвідносність за характером його спрямованості чи неспрямованості. В англійській мові постпозитивний маркер є ключовим у способі моделювання просторово-спрямованої семантики, а прислівниково-префіксальний дієслівний модифікатор уточнює, модифікує та іноді повністю змінює значення дієслова.

Л і т е р а т у р а :

1. *Апресян Ю. Д.* К построению языка для описания синтаксических свойств слова // Проблемы структурной лингвистики / отв. ред. Шаумян С. К. – М., 1973.
2. *Жолобов С. И.* Семантика и функционирование английских глаголов, обозначающих определенно-направленное перемещение в пространстве : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. – Калинин, 1984.
3. *Левицкий В. В.* Статистическое изучение лексической семантики. – К. : УМК ВО, 1989.
4. *Лесюк М. П.* Словообразовательные гнезда корней со значением движения в современном украинском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. – К., 1982.
5. *Орлова Т. М.* Семантична структура та лінгвостилістичні можливості назв руху в сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01. – Запоріжжя, 1999.
6. Longman dictionary of contemporary English. II. Summers, Della. PE1628. L58. 2003.

Автор данной статьи проводит анализ соотношения препозитивных и постпозитивных маркеров украинского и английского языков. На основе проведенного анализа выявлено основной семантический критерий лексического значения глагола движения в украинском языке, доказана важность постпозитивного маркера и наречно-приставочного глагольного модификатора в английском языке.

Ключевые слова: глаголы движения, препозитивный маркер, постпозитивный маркер, неблизкородственные языки.

The author of this article analyzes the relationship between prepositive and postpositive markers in Ukrainian and English languages. Based on the analysis, the main criterion for lexical-semantic meaning of the verb of motion in the Ukrainian language was identified, the importance of postpositive marker and prefix-adverbial verbal modifiers in the English language was proved.

Keywords: verbs of motion, prepositive marker, postpositive marker, non-closely related languages.

Онищенко І. В.

Криворізький державний педагогічний університет

ЦЕНТРАЛЬНІ ТА ПЕРИФЕРІЙНІ КОМПОНЕНТИ ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ ОЦІНКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті подається характеристика функціонально-семантичного поля оцінки, здійснюється аналіз ядерних і периферійних компонентів, описуються мовні та мовленнєві засоби оцінності (лексичні, фразеологічні, морфологічні, словотвірні, синтаксичні).

Ключові слова: функціонально-семантичне поле, функціонально-семантична категорія, оцінка, оцінний засіб, оцінна функція, оцінне значення.